

LTH
LUNDS TEKNISKA
HÖGSKOLA

FÖRFATTARE

Amelia Corshammar
Lina Malm

HOLMAS MILJONPROGRAM

Kan självförvaltning bidra
till Biofilisk design?

Omslagsbild: Gjord av Lina Malm med Leonardo.Ai

Handledare: Johnny Åstrand

Examinator: Erik Johansson

2026

© Copyright Amelia Corshammar , Lina Malm

LTH Ingenjörshögskolan vid Campus Helsingborg

Lunds universitet

Box 882

251 08 Helsingborg

LTH School of Engineering

Lund University

Box 882

SE-251 08 Helsingborg

Sweden

Lunds Tekniska Högskola

Institutionen för boende och bostadsutveckling

ABAL02 Examensarbete i byggande och arkitektur

Sammanfattning

Denna studie undersöker hur människors välbefinnande i bostadsområden påverkas av utomhusmiljö och biofilisk design. Vi har valt särskilt fokus på Holma i Malmö, ett område som byggdes under miljonprogrammet.

Syftet med studien är att analysera hur Holmas bostadsmiljö förhåller sig till biofilisk design både i nutid och i samband med renoveringar och framtida stadsomvandling. För att genomföra arbetet på bästa sätt har vi gjort litteraturstudier och platsbesök samt intervjuat representanter från MKB (Malmös Kommunala Bostadsbolag) vilket är Malmö stads egna bostadsbolag som förvaltar och äger hyreslägenheter. Vi kan se utifrån resultaten av vår studie att Holma har utvecklats från ett funktionalistiskt bostadsområde till att få fler biofiliska inslag genom exempelvis självförvaltning, gröna stråk och områden samt konstnärlig utsmyckning.

Slutsatsen pekar på att självförvaltning bidrar till flera biofiliska inslag. Speciellt för Holma är platsbaserade relationer och utvecklade människa-natur relationer, då självförvaltning bidrar till att befolkningen känner en beskyddande känsla över platsen och en stolthet över sin prestation som kommer ifrån att få vara med att ta beslut och påverka bostadsområdet.

Nyckelord: Biofilisk design, Bostadsmiljö, Holma, Miljonprogrammet, Utomhusmiljö.

Abstract

This study examines how people's well-being in residential areas is affected by the outdoor environments and biophilic design. We have chosen to focus specifically on Holma in Malmö, an area built during the million homes programme era.

The aim of the study is to analyze how Holma's residential environment relates to biophilic design, both in present time and in connection with renovations and planned future urban transformation. To carry out this work, we conducted literature studies, site visits and interviews with representatives from MKB, the municipal housing company in Malmö which provides rental housing. Based on the results of our study, we can see that Holma has evolved from a functionalist residential area to one with more biophilic elements, such as self-management, green corridors and spaces, and artistic decoration.

The conclusion indicates that self-management contributes to several biophilic aspects. Particularly significant for Holma are place-based relationships and developed human-nature connections, as self-management fosters a sense of protection and pride among residents, stemming from their participation in decision making and their ability to influence the residential environment.

Keywords: Biophilic design, Residential environment, Holma, the Million Homes Programme, Outdoor environment.

Förord

Detta examensarbete markerar avslutningen på våra studier inom Högscoleingenjörsutbildning i byggt teknik med arkitektur vid Lunds Tekniska Universitet. Arbetet har gett oss möjligheten att fördjupa våra kunskaper inom arkitektur och byggd miljö. Detta har stärkt vår förmåga att arbeta självständigt och analytiskt.

Vi vill rikta ett särskilt tack till vår handledare Johnny Åstrand, för engagemang, tålamod, råd och värdefulla synpunkter som har bidragit till att höja arbetets kvalitet. Vi vill även rikta ett tack till de personer och organisationer som har ställt upp med material, tid och insikter för att göra arbetet möjligt.

Slutligen vill vi tacka familj och vänner för deras stöd och tålamod under arbetets gång.

[Malmö],[05 2026]

[Amelia Corshammar, Lina Malm]

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Abstract	3
Förord	4
1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Biofilisk design	1
1.1.2 Miljonprogrammet	2
1.1.3 Holma	2
1.2 Syfte och målsättning	3
1.3 Frågeställningar	4
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Beskrivning av arbetsmetoder	5
2 Litteraturstudier	6
2.1 Biofilisk design	6
2.1.2 De sex olika elementen	9
2.1.3 Forskning kopplat till biofilisk design	13
2.2 Miljonprogrammet	14
2.2.1 Miljonprogrammets påverkan	14
2.2.2 Miljonprogrammets byggnader	15
2.2.3 Bostadsbrist	17
2.2.4 Krympande städer	17

2.2.5 Kulturarv	19
2.2.6 Renovering /omkostnader	21
2.3 Holmas utveckling	22
2.3.1 Tidiga år med en lantlig karaktär (60–70 talet).....	22
2.3.2 Stadsplanering och utvecklingshistoria	23
2.3.3 Självförvaltning	24
2.3.4 Holma-Kroksbäck	27
2.3.5 Problemområden	30
3 Resultat	32
3.1 Platsanalys	32
3.1.1 Grönområden	34
3.1.2 Målningar	36
3.1.3 Byggnaderna	38
3.1.4 Brister.....	40
3.2 Resultat från intervjuer med nyckelpersoner	41
3.3 Analys av Biofilisk design	42
3.3.1 Holma idag.....	43
3.3.2 Holma-Kroksbäck	45
4 Diskussion och slutsats	47
4.1 Vidare studier	50
Referenser	52
Bilagor	55

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Kort sammanfattning om Biofilisk design, Miljonprogrammet och Holma.

1.1.1 Biofilisk design

Intresset för biofilisk design som koncept kom från hållbar design som vi arbetat med i tidigare studier. Vi tyckte att det var många komponenter som saknades och viljan att djupare utforska koppling mellan människan och natur ledde till att vi upptäckte begreppet biofilisk design. Denna riktning i vårt arbete kändes som en naturlig utveckling av vårt intresse för arkitektonisk hållbarhet då det inte endast lägger fokus på minskandet av negativa miljöeffekter utan även på att förbättra människors välmående och livskvalitet.

Biofilisk design är tanken att kunna översätta människans samhörighet med naturen, naturliga system och naturliga processer till design i både utomhus- och inomhusmiljöer. Den mänskliga utvecklingen började i naturen och därför är det inte så konstigt att vårt mående är nära sammankopplat med den. Naturliga processer som till exempel att växter pollineras, vatten filtreras i marken och att luften renas tar vi för givet (Kellert, Heerwagen & Mador 2008).

Biofilisk design kan komplementeras genom att till exempel införa grönska i olika miljöer, men kan också uppnås genom olika naturinspirerade strukturer, former och mönster på arkitektonisk design (Joye 2011). Det kan delas upp i sex olika element se vidare i Tabell.1 där det ingår olika

underelement där vissa av elementen är fristående men de flesta är sammankopplade (Kellert, Heerwagen & Mador 2008).

1.1.2 Miljonprogrammet

Miljonprogrammet var det storskaliga bostadsbyggande i Sverige som pågick under åren 1965–1974. Programmet skapades för att möta den akuta bostadsbristen som uppstått efter andra världskriget. Allt fler människor flyttade till städerna för att få jobb till följd av industrialiseringen och urbaniseringen, detta resulterade i att det blev en mycket stor efterfrågan på bostäder. Regeringen beslutade därmed sig för att det skulle över en tioårsperiod byggas en miljon nya bostäder för att kunna balansera bostadsmarknaden. (Kignell & Lager 2006).

Programmet var drivet av ambitioner på både det sociala och politiska planet för att levnadsstandarden skulle kunna förbättras och säkerställa tillgången till moderna bostäder. Förutom att höja kvaliteten på boendemiljön var även målet att alla skulle få möjligheten att bo i funktionella och rymliga bostäder med en hög standard. För att kunna uppnå dessa mål krävdes inte bara nya byggnormer och ekonomiska stöd utan även att den statliga bostadspolitiken styrde produktionen genom fördelaktiga lån och stöd till allmännyttiga bostadsföretag (Kignell & Lager 2006).

1.1.3 Holma

Under 1970-talet byggdes strax norr om Hyllie grannskapet Holma som en del av miljonprogrammet i Malmö. MKB initierade i början av 1990-talet idén om att de boende i Holma skulle ha en medverkan med hyresgästföreningarna i området. Innan detta initiativ så hade MKB själva

börjat en upprustning av grannskapet med nymålade och renoverade hus samt ersättningen av mörkläggande vegetation till form av blommor och dekorationer. (Martinson, Cars & Normann 2002 s.19). Jergeby beskriver att man skapade en självförvaltning där de boende i Holma bland annat fick hjälpa till och ansvara för tvättstugorna och trappstädningen (Jergeby 1994).

Bara några år efter starten kunde man se en tydlig skillnad i Holmas miljö och för att bibehålla effekten införde de boende i Holma ett rullande schema där man fördelat fasta och speciella uppgifter till personer som visade intresse. Det handlar exempelvis om rabattunderhåll, tömning av papperskorgar och trappstädning (Jergeby 1994). Idag har Holma runt 170 självförvaltare och idén har spridit sig till andra bostadsbolag runt om i landet (MKB 2021).

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med vår studie är att undersöka bostadsområdet som MKB äger i Holma, vilket uppfördes under miljonprogrammet och hur Holma och miljonprogrammet har utvecklats historiskt. Arbetets syfte är också att undersöka Biofilisk design för att sedan kunna knyta ihop de båda och analysera Holma i nutid och Holmas framtidsplaner med särskilt fokus på biofilisk design. Slutligen ska en analys om Holmas självförvaltning ske för att se om självförvaltning kan bidra till biofiliska inslag. Målsättningen är att se om biofilisk design kan användas som verktyg för att öka förståelsen kring välbefinnande.

1.3 Frågeställningar

- Vad är biofilisk design?
- Vad är miljonprogrammet och borde det anses som ett kulturarv?
- Hur har bostadsmiljön i Holma utvecklats historiskt?
- Hur förhåller sig Holmas bostadsmiljö i dagsläget till biofilisk design?
- Hur kan Holmas bostadsmiljö förhålla sig till biofilisk design efter ombyggnationen till Holma-Kroksbäck?
- Holma har under de senaste decennierna haft självförvaltning, kan detta ha bidragit till biofilisk design?

1.4 Avgränsningar

Detta arbete är avgränsat till MKB's bostadsområde i Holma.

- Huvudsakligen undersöks utomhusmiljöerna i området.
- Det kommer inte utföras någon jämförelse med andra områden från miljonprogrammet.
- Vi kommer inte gå in på detaljer kring omkostnader, byggteknik eller hur mycket Holma-Kroksbäck projektet kommer påverka ut ett miljöperspektiv.
- Biofilisk design är ett brett ämne som kan tolkas på olika vis, vi har utgått från definitionen i boken *Biophilic Design- The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life*.

1.5 Beskrivning av arbetsmetoder

Inledningsvis gjordes omfattande litteraturstudier digitalt och fysiskt om biofilisk design, miljonprogrammet och Holma. Den digitala informationen hittades genom sökmotorer som Google, Google Scholar och JSTORE. De fysiska böckerna hittades med hjälp av Google och lånades sedan från Malmö universitets bibliotek Orkanen. Sökorden var biofilisk design, miljonprogrammet, Rekordår, Holma och Malmö.

Därefter gjordes ett platsbesök som tog plats i april månad 2025, med rundvandring för att granska området. Detta inkluderade platsanalys och visuell dokumentation i form av fotografering.

Sedan försökte vi få kontakt med intressanta personer för arbetet och fick genom egna kontakter tag på två personer verksamma vid institutioner i Holma och är anställda av Malmö stad inom förskola som svarade på frågor och berättade om Holma. Frågor skickades och besvarades via epost av representanter för Malmö Stad och MKB. Vidare gjordes ett försök till kontakt med Stadsbyggnadskontoret i Malmö vilka aldrig återkom med svar.

En av hemsidorna vi sökt information på är Malmö stads hemsida, där vi hittade Planprogrammet för Holma-Kroksbäck.

Slutligen gjordes en analys av litteraturen, en platsanalys och en analys som utfördes med hjälp av en tabell för biofilisk design för att avgöra hur många inslag man kunde hitta i Holma.

2 Litteraturstudier

Litteraturstudier om Biofilisk design Miljonprogrammet och Holma.

2.1 Biofilisk design

Begreppet biofili etablerades av filosofen och socialpsykologen Erich Fromm och betyder kärlek till livet eller till levande saker. Begreppet blev inte populärt förrän biologen Edward O. Wilson skrev boken Biophilia 1984 där han definierade begreppet ytterligare som ”Vi är människor till stor del på grund av det speciella sättet vi ansluter oss till andra organismer. De är matrisen där det mänskliga sinnet har sitt ursprung och är permanent rotad, och de erbjuder utmaningen och frihet medfött sökt. I den mån varje person kan känna som en naturforskare kommer den gamla spänningen i den obegränsade världen att göra att det återvinns. Jag erbjuder detta som en formel för förtrollning för att stärka poesi och myter: mystiska och föga kända organismer lever inom gångavstånd från där du sitter. Prakt väntar i små proportioner.” (Joye 2011).

Biofilisk design har enligt Kellert et al. (2008) definitionen ”... det avsiktliga försöket att översätta förståelsen av människans inneboende samhörighet med naturliga system och processer, kända som biofilisk utformning av den byggda miljön.” Även om det låter som ett enkelt mål att uppnå är det svårt på grund av att det bara delvis finns förståelse kring hur mycket naturen påverkar människan. Den förståelsen är i sin tur svår att överföra till byggd miljö. Uppkomsten av tillverkning, teknologi och industriell produktion är väldigt nytt om man jämför med tiden som människan funnits på jorden. Människans konstruktiva, känslomässiga och problemlösande förmågor har utvecklats med hjälp av naturliga processer

och system vilket gör att naturen fortfarande spelar en stor del av människors hälsa både fysiskt och psykiskt. Forskning som ger stöd för detta är flertalig, bland annat har kontakt med naturen visat förbättrad återhämtning och läkning från både sjukdom och från kirurgiska ingrepp, det har också kopplats till förbättrad kognitiv funktion som ökar koncentrationsförmåga och minne. Naturliga miljöer är också bevisat att ha positiva effekter på barns utveckling och mognad. Denna naturkontakt kan vara direkt kontakt med naturen men även skildringar av naturen i form av t.ex. bilder och ljud (Kellert, Heerwagen & Mador 2008).

Nuvarande synsättet på design och arkitektur i den moderna stadsbyggda miljön har ökat den mänskliga separationen från naturen och samtidigt tagit bort många naturliga system. Detta designideal har påverkat jorden i stor utsträckning, det har bidragit till ohållbar resursförbrukning, klimatförändringar och det har gett en stor förlust i biologisk mångfald. Lösningen på detta är enligt Kellert et al. (2008) ”Vi designade oss själva in i denna situation och teoretiskt kan vi designa oss själva ur det, men bara genom att anta ett radikalt annorlunda paradigm för utveckling av den moderna byggda miljön som söker försoning om inte harmonisering med naturen.” Designidealet som han syftar på kallas återställande miljödesign, som har fokus på låg miljöpåverkan och biofilisk design som i sin tur ska främja fördelarna med kontakten mellan människa och natur. I dagens samhälle går det primära fokuset av hållbar design endast till målen av låg miljöpåverkan och att minimera skador på existerande naturliga system, men inte på att bygga upp nya eller återställa redan förstörda naturliga system. Därför ses biofilisk design som den saknade komponenten i ”hållbar design” (Kellert, Heerwagen & Mador 2008).

I praktiken kan man dela upp biofilisk design i två delar, den första strategin är att använda sig av grönska både inomhus och utomhus. Detta kan man göra genom att plantera träd och grönska, men även genom att ha gröna klätterväxter på fasaden eller gröna tak. Den andra strategin är att försöka ge en upplevelse av vegetativ struktur vilket man kan göra genom att imitera naturliga element i arkitektonisk design, såsom mönster, strukturer och former (Joye 2011).

2.1.1 Exempel på biofilisk design

Bild 1. Jewel Shiseido Forest, Singapore
<https://www.flickr.com/photos/ilascar/48921741606/in/photostream/>

Biofilisk design kan implementeras på flera olika sätt, som kan ses runt om i världen. Ett exempel är The Jewel som ligger i Singapore på Chagi flygplats, bild 1. Den delen av flygplatsen öppnade 2019 och heter Jewel Shiseido Forest och är en inomhusträdgård i fem våningar. Där finns över 900 träd och 6 000 buskar. I mitten ligger världens största inomhusvattenfall, Rain Vortex, som leder återcirkulerat vatten som sedan faller drygt 40 m från glastaket (Pilkey et al. 2022).

One Central Park ligger i centrala Sydney och blev färdigställt 2014. Byggnaden vann 2015 priset för bästa Innovativa Gröna Byggnad under en av de största internationella fastighetsmässorna. Platsen som tidigare huserat ett nedlagt bryggeri blev en stor del av byggnadsmaterialet där hela 93 procent av materialet från rivningen kunde återanvändas. I det östra tornet finns en hängande trädgård på våning 29 och dess 35 200 plantor täcker de yttre fasaderna på 1120 kvm. Nära toppen av tornet finns en ljusreflekterande heliostatpanel där panelen fångar solljuset och omdirigerar det nedåt till utomhuspoolen och gallerian (Otmani 2016).

Bild 2. One Central Park, Sydney. (Frida Johansson 2024).

2.1.2 De sex olika elementen

Här beskriver vi de olika elementen som förklaras i boken Biophilic Design- The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life. För översikt se Tabell 1.

2.1.2.1 Miljöegenskaper (Environmental features)

Eftersom människor naturligt dras till egenskaper som finns i den naturliga miljön såsom växter, naturmaterial och djur är designelementet miljöegenskaper de egenskaper från den naturliga världen som man kan finna i den byggda miljön. Med hjälp av färger, solljus och vatten kan man få en känsla av direktkoppling till naturen. Luftelementet där välventilerade utrymmen föredras av de flesta, också främjar välbefinnande. Byggnader som är i enighet med omgivningen brukar vara uppskattade, till exempel byggnader klädda i murgröna eller byggnader som är utformade som komplement till lokala geologiska särdrag (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

2.1.2.2 Naturliga figurer och former (Natural shapes and forms)

Användningen som naturliga figurer och former innebär är att representationer och stimuleringar av den naturliga världen tillämpas på och inuti byggnader. Vilket omfattar figurer, former och strukturer som är inspirerade av olika växtligheter. Detta kan vara allt från träd, löv och djurmotiv samt de strukturer de skapar såsom nät och kupor (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

2.1.2.3 Naturliga mönster och processer (Natural patterns and processes)

Detta element fokuserar på hur man kan kombinera egenskaper från naturen och förbättra den byggda miljön. Några olika exempel på detta är saker med detaljrikedom som vi kan uppfatta med våra olika sinnen som ljud och ljus, hur olika materialkvaliteter förändras över tid, koppling och kontrast mellan olika utrymmen och hur passager och utrymmen med tydliga gränser kan ge en känsla av mönster. På platser som består av olika distinkta delar föredrar människor att ha en tydlig uppfattning av fullständighet och helhet (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

2.1.2.4 Ljus och rum (Light and space)

Elementet ljus och rum är en stor del av biofilisk design då det kan integreras i utrymmen på många olika sätt. Filtrerat dagsljus och naturligt ljus kan båda ge fördelar medan manipulering av ljus, reflekterat ljus och samspelet mellan ljus och skugga kan skapa former och visuella egenskaper som är uppskattade detaljer. Utrymmet kan då användas som en länk mellan inomhus och utomhusmiljöer och skapar en känsla av harmoni och öppenhet (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

2.1.2.5 Platsbaserade relationer (Place-based relationships)

Detta syftar på kopplingen mellan kultur och ekologi, människan är i behov av territoriell kontroll eftersom det stärker känslan av samhörighet till en plats, detta är eftersom vi behöver känslan av att säkerhetsställa resurser och säkerhet. Kopplingen man känner till en plats man kan relatera till historiskt och geografiskt, lokala ekosystem, material och kultur. Denna känslomässiga koppling till en plats ger oss en beskyddande känsla av förvaltandeskap över den (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

2.1.2.6 Utvecklade människa-natur relationer (Evolved human-nature relationships)

De andra fem elementen beskriver den mänskliga kopplingen till natur och naturliga miljöer, detta element handlar om människans förhållande till naturen och hur det återspeglas i byggda miljöer. Bland annat inkluderar detta balans mellan regelbundenhet och variation, en känsla av skydd och säkerhet, viljan av utforskande och nyfikenhet och känslan av mästerskap och prestation över miljön vi byggt upp (Kellert. Heerwagen & Mador 2008).

Tabell 1. Bilofilisk design, elementen enligt källa, The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life, översatt av författarna

Miljöegenskaper	Naturliga figurer och former	Naturliga mönster och processer
- Färg - Vatten - Luft - Solljus - Växter - Djur - Naturliga material - Utsikter och vyer - Gröna fasader - Geologi och landskap - Habitat och ekosystem - Eld	- Botaniska motiv - Träd och kolumnärt stöd - Djurmotiv (främst ryggradsdjur). - Snäckor och spiraler. - Ägg, ovala- och tubformer - Bågvalv, valv och kupoler - Former som motstår raka linjer och räta vinklar. - Simulering av naturliga egenskaper. - Biomorfi - Geomorfologi - Biomimik	- Sensorisk variation - Informationsrikedom - Ålder, förändring och tidens patina. - Tillväxt och utblomning - Central fokuspunkt - Mönstrade helheter - Avgränsade rum - Övergångsrum - Länkade serier och kedjor - Integration av delar till helhet - Komplementära kontraster - Dynamisk balans och spänning. - Fraktaler - Hierarkiskt organiserade förhållanden och skalor.
Ljus och rum	Platsbaserade relationer	Utvecklade människa-natur relationer
- Naturligt ljus - Filtrerat och diffust ljus - Ljus och skugga - Reflekterat ljus - Ljus pool - Varmt ljus - Ljus som figurer och former - Rymd - Rumslig varietet - Rum som figurer och former - Rymlig harmoni - Inomhus-utomhus utrymmen	- Geografisk koppling till plats - Historisk koppling till plats - Ekologisk koppling till plats - Kulturell koppling till plats - Inhemska material - Landskapsorientering - Landskapsdrag som definierar byggnadsform - Landskapsekologi - Integrering av kultur och ekologi - Platsens anda - Undvikning av platslöshet	- Utsikt och tillflykt - Ordning och komplexitet - Nyfikenhet och lockelse - Förändring och metamorfos - Trygghet och skydd - Behärskning och kontroll - Tillgivenhet och anknytning - Attraktion och skönhet - Utforskning och upptäckt - Information och kognition - Rädsla och förundran - Vördnad och andlighet

2.1.3 Forskning kopplat till biofilisk design

Mellan åren 1972 och 1981 gjordes en studie i Pennsylvania, där patienters återhämtningstid efter en standardoperation studerades. Hälften placerades i rum med utsikt över en brun tegelvägg och hälften hade utsikt över ett grönområde. Resultaten av studien var att patienterna med utsikt över grönområdet stannade på sjukhuset färre dagar, behövde mindre smärtstillande medicin och hade delvis mindre postoperativa komplikationer (Lindheim & Syme, 1983; Ulrich, 1998).

Människor drar sig i större omfattning till områden med träd än områden utan. I grönområden som är semiprivata umgås fler barn och ungdomar, vilket kan bero på att det oftast är en större gräsplan som passar bättre till spel och lekar. I mer ymniga grönområden, där känslan av att platsen är mer privat umgås fler vuxna. Platser i och utanför bostadsområden där människor väljer att befinna sig främjar i sin tur sociala interaktioner, säkerhet och relationer. I områden där folk känner sig säkra och hemma känner man ofta mer ansvar och ägandeskap av platsen och tar bättre hand om den. (Coley, Kuo & Sullivan, 1997).

I en studie från England har inkomstrelaterad variation inom hälsa studerats. Det som framkom av studien var att markanta skillnader fanns, men den största skillnaden berodde på den fysiska miljön som man var bosatt i. De olika grupper som ingick i studien hade samma sjukvård, välfärdsstatus och inkomst men bodde i olika områden. Resultatet av studien var att de som bodde i billigare områden där mycket grönska fanns hade lägre inkomstrelaterad ojämnheter i hälsa jämfört med de som bodde i dyrare områden med mycket grönska och klyftan fanns i stället mellan de som bodde i gröna områden och de som inte gjorde det. En faktor som kan spela in är att gröna områden främjar fysisk aktivitet. Det kan leda till att

befolkningen som exponeras för mindre grönområden har mindre skydd från inkomstrelaterad hälsoojämlikhet. Detta kan påverka i stor sträckning i länder där urbanisering fortfarande sker i stor omfattning, vilket kan vara nyckeln för att kunna minska ojämlikheten som finns inom hälsa och välfärd runt om i världen (Mitchell & Popham 2008).

2.2 Miljonprogrammet

2.2.1 Miljonprogrammets påverkan

Miljonprogrammet hade ett stort inflytande på stadsplaneringen, där prefabricerade byggdelar och storskaliga byggmetoder användes för att effektivisera byggproduktionen. Programmet genomfördes utifrån modernistiska planeringsprinciper, vilka innebar ett tydligt brott mot den traditionella kvarterstaden. Dessa principer innebar bland annat en funktionsuppdelning av staden, där bostäder och arbetsplatser placerades i olika zoner, samt en trafikseparering där motortrafik skildes från gång- och cykeltrafik i bostadsområdena. De bostäderna som uppfördes undermiljonprogrammet bestod till cirka två tredjedelar av flerfamiljshus och cirka en tredjedel av enfamiljshus, såsom villor och radhus (Hall & Vidén, 2005). Flerfamiljshusen kom ofta att uppföras i städernas utkanter och präglades av funktionalistisk arkitektur med betoning på luft, ljus och öppna ytor. För flerfamiljshusen var fördelningen av upplåtelseformer enligt Hall och Vidén sådan att cirka 50% av lägenheterna utgjordes av hyresrätter i kommunala bostadsbolag, cirka 30% av bostadsrätter i bostadsrättsföreningar och cirka 20% av hyresrätter i privata fastigheter.

Dessa områden har med tiden fått ett blandat rykte och idag förknippas de ofta med ekonomiska och sociala utmaningar. Problem såsom segregation,

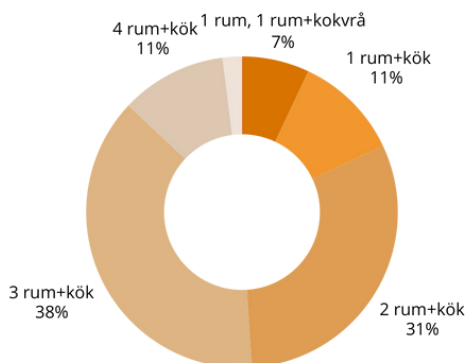
utanförskap och brottslighet förekommer i många miljonprogramsområden och har bidragit till deras negativa bild i både forskning och media.

2.2.2 Miljonprogrammets byggnader

Under miljonprogrammet byggdes huvudsakligen fyra typer av flerfamiljshus: låga lamellhus, höga lamellhus, punkthus och loftgångshus. Dessa utgjorde de flerfamiljshus som nämnts ovan, vilka stod för cirka två tredjedelar av den totala bebyggelsen under perioden. (Hall och Vidén, 2005). Lamellhus var den dominerande hustypen som byggdes i Sverige, vilket motsvarar runt 85%. De består av längor med minst två trapphus och kan vara allt från två till sjutton våningar höga. De låga lamellhusens karaktärsdrag är låglutande sadeltak, rumsbredda vindskyddade balkonger och bottenvåningen ligger oftast nära markplanet. De höga lamellhusen har ofta flacka tak utan taksprång och likt de låga lamellhusen rumsbredda vindskyddade balkonger och bottenvåningen nära markplanet (Vidén et al. 2012). I Holma byggdes nästan bara lamellhus i tre och åtta våningar (Malmö Stad 2022).

Lägenhetsstorlekar i flerbostadshus byggda 1961-1975 finns i Figur 1.

Figur 1. Lägenhetsstorlekar enligt källa, Miljonprogrammet: utveckla eller avveckla, omgjord av författarna (Vidén et al. 2012).

Av de 830 000 lägenheterna som uppfördes är ca. 200 000 renoverade och ca. 600 000 lägenheter står inför stora och kostnadskrävande åtgärder. Många förespråkar rivning av övervägande del av byggnaderna, men det blir nog endast aktuellt på platser med avfolkningsproblem. Det som behövs är underhåll men även storlekarna på lägenheterna behöver justeras. I dagsläget finns det flest 2 rum+kök och 3 rum+kök, se tabell 2. Det behövs i dagsläget fler större lägenheter än trerumslägenheter för barnfamiljer, men även fler mindre med ett till två rum för ensamhushåll. Det finns även en del myndighetskrav som måste kompletteras, bättre energihushållning, bättre tillgänglighet för funktionshindrade och att säkerheten skall förbättras. I husen som inte är renoverade behöver även avloppsstammarna bytas och moderniseras, vilket kräver mycket omkostnader (Vidèn et al. 2012).

Miljonprogrammet har ofta blivit svartmålat i dagens media, detta kan kopplas till den monotona arkitekturen men det egentliga problemet med byggnaderna är att de är ”miljöbovar” och att ”miljonprogrammet läcker energi” (Vidèn et al. 2012).

2.2.3 Bostadsbrist

Under 1960-talet präglade bostadsbristen Sverige, de största problemen var trångboddhet och dålig bostadsstandard. Var fjärde flerbarnsfamilj levde trångbott och bodde ofta fler än två personer per rum. Tusentals barnfamiljer saknade eget boende och flertalet bodde i utdömda hus. På grund av den rådande situationen satsade regeringen starkt på bygget av flerrums lägenheter. Det satsades mest på trerumslägenheter eftersom man trodde att vanliga familjer inte hade råd med fler rum än så. Resultatet av

detta var att flytten gav dem ett rymligare, ljusare och modernare levnadssätt. På grund av nya lånebestämmelser år 1967 som gjorde det mer förmånligt att bo i enfamiljshus, flyttade många ifrån lägenheterna vilket resulterade i att lägenheterna blev svåruthyrda och svårsålda (Vidén et al. 2012).

Miljonprogrammet lyckades lösa den rådande bostadsbristen på kort sikt men trots detta minskade efterfrågan i slutet av 70-talet, detta ledde till en överproduktion av flerbostadshus och att lägenheter stod tomma. En stor del av Sveriges befolkning bor idag i miljonprogramsområden och många av dessa bostäder har för att kunna möta dagens standarder behövts renoveras (Kignell & Lager 2006).

2.2.4 Krympande städer

I början på 2000-talet myntades begreppet ”Krympande städer” i Tyskland, då stod ungefär en miljon bostäder tomma. Då började man riva lägenheter och sedan dess har ungefär 400 000 lägenheter rivits. De lägenheter som har rivits i Tyskland motsvarar områden lika Sveriges miljonprogrambyggnader. I Sverige har vi sedan 1996 drabbats av fenomenet, från 1996 till 2011 har befolkningen minskat i 59% av Sveriges kommuner, samtidigt som Sverige befolkning har ökat med 7%. Dessa siffror visar på en tydlig trend att folk flyttar ifrån mindre kommuner och bosätter sig i större kommuner. Anledningen är oftast bättre arbetsmöjligheter och studier. Konsekvenserna blir att många bostäder står tomma, de som överges först är förortsbebyggelser från miljonprogrammet. Att det är dessa lägenheter som överges först visar på miljonprogrammets kvalitet och status i samhället. När fler lägenheter står tomma i ett lägenhetskomples flyttar även bostadsbolaget ut då det inte är ekonomiskt givande att stora delar av lägenheterna står tomma. Det är dessa lägenheter

som rivs och fler är planerade att rivas. I Sverige har 16 764 lägenheter rivits, där 14 105 av lägenheterna har rivits i de kommunerna som är mest utsatta för befolkningsminskning (Vidèn et al. 2012).

När man tänker på miljonprogrammet tänker de flesta på storstädernas miljonprogram, men denna typ av bostadsområden finns i nästan alla orter i Sverige. Detta betyder att utvecklig eller avveckling av miljonprogrammet har olika betydelse för Sveriges olika kommuner (Vidèn et al. 2012). Under 2024 flyttade 6 789 personer till Malmö från övriga delar av Sverige utanför Skåne län, medan 10 142 personer flyttade från andra kommuner inom Skåne län till Malmö. Detta visar att en stor del av inflyttningen sker regionalt och tyder på en fortsatt urbanisering inom länet (Malmö Stad 2025).

Trots att det finns många orter i Sverige som upplever effekten av krympande städer, har Holma visat den motsatta trenden. Under året 2024 hade Holma Malmös fjärde största befolkningstillväxt med 249 personer (Befolkningsprognos Malmö Stad 2025).

2.2.5 Kulturarv

Under den senare delen av 1800-talet började begreppet kulturarv användas. Hänvisningar till kulturarvet fungerade under denna tid delvis som ett konservativt försvar, där fokus låg på att bevara traditionella värden och historiska miljöer i en period präglad av samhällsförändringar och modernisering (Horgby & Lindström 2002).

Ett kulturarv omfattar allt det som vi människor genom tiderna har samlat, skapat och lämnat efter oss. Det är det som berättar om vårt förflutna, våra traditioner och identitet. Ett kulturarv kan innefatta exempelvis byggnader, föremål, dokument och konstverk. För att vi ska kunna förstå vår historia

och den plats vi har i den är kulturarvet mycket viktigt då det hjälper oss att bevara minnet av tidigare generationer och ge kunskapen vidare till framtidens befolkning (Riksantikvarieämbetet, 2017).

När det gäller kulturarv brukar man skilja det materiella kulturarvet, vilket är miljöer och fysiska objekt och immateriellt kulturarv som omfattar bland annat musik, dans och muntliga traditioner (Unesco, 2023). Både det immateriella- och materiella kulturarvet är väsentliga för att vi ska kunna fatta förståelse för människors samhällsutveckling, värderingar och livsvillkor över tid. Vårt kulturarv är dynamiskt, det är i konstant förändring och omvärdering i takten med samhällets utveckling. Något som tidigare setts vara obetydligt eller vardagligt kan senare i tiden få ett större kulturvärde (Isof 2020).

På grund av detta är det även viktigt att överväga vad som kommer att vara viktigt att föra vidare till framtida generationer och inte endast att skydda det gamla. Det finns ett gemensamt ansvar för att förmedla och vårda vårt kulturarv. Tack vare utbildning, bevarandeinsatser och dokumentation kan vi stärka förståelsen för vår historia och därmed öka chanser till dialog mellan olika grupper och kulturer i samhället (Nordiska museet 2023).

Kersti Berggren skriver ”Rekordårens hus har sin historia. Men som lagskyddad kategori enligt kulturminneslagen lyser de med sin frånvaro, med undantag för kyrkorna.”. Förändring av miljonprogramsområden är något som har stor drivkraft i Sverige. Det är allt från vardagliga åtgärder som underhåll, miljöfrämjande åtgärder till helomvandling av områdena. I många kommuner finns det rivningsshot mot miljonprogrammets byggnader och kommunala planerare anser att de gör rätt när de ger rivningslov eftersom områdena har dåligt rykte (Vidén et al. 2012).

För att konkretisera finns det fem olika aspekter av kulturarvet på miljöprogrammets byggnader. Den första är det byggnadstekniska värdet med företeelser som prefabricerade byggnadsdelar, industrialiserat byggande och tidens uppskattning av nya material och byggnadssätt. Den andra är deras historiska värde vilket syns i miljonprogrammets storskalighet, välfärdsbygge och framtidsoptimism. Det tredje värdet är det kulturhistoriska med dess egna identitet, motstridiga omdömen och kontroversiellt kulturarv. Den fjärde aspekten är det miljömässiga värdet, det vill säga hur byggnaderna är hus i park, har mycket grönska och närhet till natur. Det sista är det konstnärliga värdet där byggnaderna är ordnade efter geometriska principer, systematisk uppbyggnad av fasader och tydliga relationer till väderstrecken (Vidèn et al. 2012).

Byggnadsbeståndet från miljonprogrammet är inne på tredje generationen av boende och brukare, där många minnen och historia lever kvar samtidigt som fler skapas. Rekordårens byggnader är rikt i antal och kategorier eftersom under dessa år uppfördes många skolor, sjukhus, kommunhus, idrottsanläggningar och vägar. Det var under denna tid välfärdssamhället i Sverige byggdes upp såväl fysiskt som socialt. Epokens status kan lyftas genom att bevara byggnader som symboliserar viktiga händelser och skeden under tidsperioden. Vi omvärderar ständigt vad som ska räknas som kulturarv, uppfattningen om vad som är värdefullt ändras, det betyder inte att vi behöver omvärdera det vi redan anser som värdefullt utan att vi bara lägger till fler kategorier, vilket verkar vara den största utmaningen (Vidèn et al. 2012).

2.2.6 Renovering /omkostnader

De flesta miljonprogramsområden har fått en upprustning och renoverats sen byggnaderna uppfördes. Eftersom detta ofta hände innan 2000-talets

början krävs det nya åtgärder idag. Det handlar främst om fasader, stammar och energianvändning. I upprustningen är det viktigt att försöka göra områdena mer attraktiva för att fler ska trivas och känna koppling till platsen. När byggnaderna uppfördes var områdena planerade med tanke på grönområden och lägenheterna är ofta ljusa med välplanerad planlösning. Trots detta ses områdena som grå, storskaliga och anonyma. Därför är det viktigt att de boende får vara med under planering av renoveringen så att deras röst blir hörd. När större renoveringar sker försöker man se helheten, att det monotona mönstret bryts och främja den sociala aspekten (Vidèn et al. 2012).

De största problemen med energieffektivisering är att räkna ut hemkostnaderna. Det gör det svårt att motivera några stora satsningar på energieffektivisering, eftersom detta ofta inte har den högsta prioriteringen och besparingarna ofta är lägre än vad renoveringen kostar. I hyresrätts byggnaderna från miljonprogrammet handlar renoveringar främst om att byta ut plastmattor, kakla badrum och sätta in fler eluttag. Om genomgripande upprustningar behövs behöver man vara medveten om att det krävs höjning av hyror och då behöver man ta hänsyn till hushåll som är inkomstsvaga och försöka hitta rätt balansgång. Detta kan till exempel vara att göra renoveringar i etapper och låta processen ta tid (Vidèn et al. 2012).

2.3 Holmas utveckling

Bild 3 och 4 visar flygfoton över Holma från 1950-1960 och från 2020.

Bild 3. Holma 1950-1960. (Eniro. 2025)
<https://www.eniro.se/kartor/s%C3%B6k/holma?c=55.572157,12.980365&z=14.84&l=aerial&compare=historic>

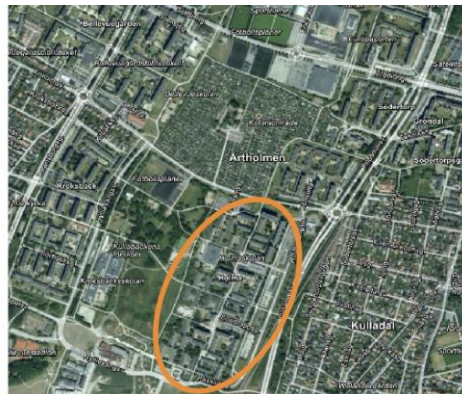

Bild 4. Holma 2020. (Eniro. 2025)
<https://www.eniro.se/kartor/s%C3%B6k/holma?c=55.572157,12.980365&z=14.84&l=aerial&compare=historic>

2.3.1 Tidiga år med en lantlig karaktär (60–70 talet)

Ursprungligen var Holma en gård i Hyllie omgiven av vidsträckta åkrar. Området präglades av jordbruk fram till 1960-talet och hade ingen modern bebyggelse. Holma planerades att enligt generalplanen från 1956 förbli en obebyggd jordbruksmark och det fanns inga indikationer på urban utveckling (Bebyggelseregistret 2025).

I den reviderade generalplanen från 1962 ändrades dock områdets status. Man reserverade mark för flerbostadshus som delen av ett större stadsutvecklingsprojekt. Ambitionen var att med storhus skapa ett nytt bostadsområde placerat längs med gröna stråk som förband Pildammsparken och Stadionområdet med de södra delarna av Malmö (Bebyggelseregistret 2025).

Holma var från början tänkt som en del av en större zon med ny bebyggelse men mycket av utvecklingsplanerna för området fullföljdes

aldrig på grund av den avstannade expansionen i Malmö under 1970-talet (Bebyggelseregistret 2025).

2.3.2 Stadsplanering och utvecklingshistoria

År 1970 kom det att presenteras ett förslag till stadsplan för Holma som innehöll två olika alternativ: ett förslag baserat på centralmatning och ett annat som utgick från utifrånmatning vilket betyder att vägarna går runt området och inte igenom. År 1972 antogs planen enligt det senare alternativet, detta innebar att säckgator placerades i ytterkanterna av området, när stora parkeringsanläggningar. Resultatet blev ett område typiskt för sin tid med strikt trafikseparering samt endast gång- och cykeltrafik mellan bostadshusen (Bebyggelseregistret 2025). Holma ligger avgränsande till Pildammsvägen (röd) och Annetorpsvägen (grön), som visas i bild 5.

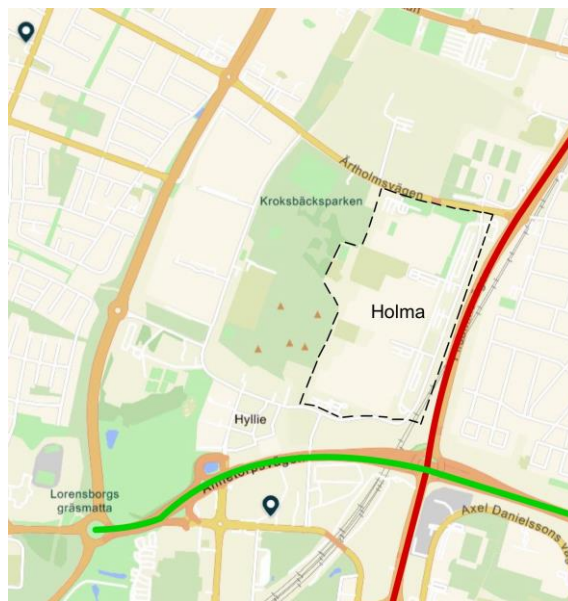

Bild 5. Ungefärlig del av Holma som drivs av MKB. (Eniro 2025).

Området utformades med byggnader i tre respektive åtta våningar, samt enstaka loftgångshus. Husen blev uppdelade i tre grupper där varje grupp centrerades kring ett allmäntillgängligt torgområde. Dessa enheter blev sammanlänkade av ett nordsydligt huvudstråk. För att möta servicebehoven planerades lokaler i bottenplanen på några av höghusen, kompletterat med två fristående byggnader för butiker. Det fanns dessutom planer på att bygga ett större köpcentrum i Hyllie, strax söder om Holma (Bebyggelseregistret 2025).

2.3.3 Självförvaltning

Självförvaltningen i Holma startades som ett sätt att stärka de boendes delaktighet, öka trivseln i området samt förbättra relationen mellan hyresgäster och fastighetsägarna. Flera miljonprogramsområden stod inför de sociala och ekonomiska utmaningarna såsom arbetslöshet, skadegörelse, segregation och minskad känsla av gemenskap. Man såg ett behov av att skapa ett större ansvarstagande bland de boende och att utveckla ett mer hållbart bostadsområde.

Självförvaltning innebär att de boende i ett område förvaltar det själva, på vinterhalvåret är det till exempel städning av trapphus och på sommarhalvåret kan det vara gräsklippning och plantering. Det skulle ta flera möten och det tog tid innan folk anslöt sig till initiativet och började involvera sig med självförvaltningen

Deltagarna i självförvaltningen kunde få ekonomisk kompensation ofta i form av hyresrabatter men syftet var inte enbart att minska fastighetsägarens kostnader utan även att skapa en social sammanhållning, öka tryggheten och ge de boende större inflytande över sitt närområde (Åstrand, 2026).

I Holma blev självförvaltningen också ett verktyg för att stärka den lokala demokratin och integrationen då boende från olika bakgrunder kunde samarbeta kring gemensamma mål. På detta sätt bidrog initiativet till att skapa ett större engagemang för bostadsområdet och en starkare känsla av tillhörighet bland invånarna.

Trots att många av Holmas boende uttryckte en önskan till att förbättra välfärden av området så var många skeptiska till MKB's idé till självförvaltning. Det som lockade många var den lägre hyran som utlovats (Martinson, Cars & Normann 2002 s.19). Projektet triggade en politisk diskussion och till en början beslutade Skatteverket om att självförvaltarna till en följd av den sänkta hyran skulle förmånsbeskattas, detta överklagade däremot vilket ledde till en ny skattelagstiftning kallat "Lex Holma". Tack vare Lex Holma har det möjliggjorts att man kan få obeskattad ekonomisk ersättning, om än bara till viss del (MKB 2021).

Detta gemensamma engagemang har inte bara medfört ett ansvar och omtänksamhet för sin boendemiljö utan även skapat en gemenskapskänsla. Ju mer människorna spenderar tid med varandra och skapar ett socialt band desto trivsammare är området. Under endast ett år förändrades Holmas utemiljö till ett bättre och mer personlighetspräglad bostadsområde, det blev dekorerat med väggblommor och målningar i trapphus och gårdarna fick blomsternamn (Jergeby 1994).

Holma är jämfört med andra bostadsområden i Malm ett litet område. Nästintill hälften av de som bor här är unga personer under 30 år och över hälften är utlandsfödda. Enligt Malmö Stads statistik för 2025 är Holma ett bostadsområde som har en övervägande ung befolkning där nästan 40% är under 25 år gamla samt ca 60 % av invånarna är utlandsfödda, 65% av

Holmas fastigheter ägs och förvaltas av MKB (Malmö Stad 2025, Statistik för Malmös områden).

Malmös Kommunala Bostadsbolag, MKB, är de som framträder mest i området med 65% av bostäderna i sin förvaltning (Malmö stad 2011 s.16-18).

I och med öppningen av Citytunneln där en av stationerna finns i Hyllie ca 10 min promenad från Holma, blev stadsdelen nu lite mer centralt belägen och fick nya möjligheter till olika servicepunkter (Malmö Stad 2025).

I december 2013 påbörjade MKB och Riksbyggen Holmas första nyproduktion sedan 1970-talet, då tog man det första spadtaget till de tre nya punkthus med 61 lägenheter på Holma torg (Grander 2018).

Holmaborna fick nu med ett nytt torg en egen gemensam plats med fokus på att skapa en välkomnande och levande plats (Holma torg, 2016). Utformningen av torget tog inspiration av levande torg och platser i södra Europa med många träd som inte bara skapar en grönska och svalkande skugga utan även ramar in. Vid Holmatorget invigdes även ett växthus tänkt som en knutpunkt för stadsodling för att främja de sociala interaktionerna, biologisk mångfald och utveckla en biofilisk utomhusmiljö (Holma torg 2025).

Malmö stad satte även några år innan 2018 tillsammans med MKB och Riksbyggen i gång stadsutvecklingsprojektet kallat Holmastan. Projektet omfattar en stor yta där Holma och angränsande områden ingår. Visionen är att skapa över 2000 nya bostäder, nya kreativa och gröna samarbetsytor och förbättrade kommunikationer för att erbjuda en mångsidig boende miljö och ett mer grönt liv för både nuvarande och framtida boende (Grander 2018).

På Hyacintgatan finns ett seniorboende ägt av MKB för personer över 55 år som erbjuder 70 lägenheter med olika gemensamma funktioner i sitt bottenplan, ett café, frisör och fotvård. De boende har även här möjligheten att delta i självförvaltningen vilket i sin tur sänker den månatliga hyran som kompensation (Malmö Stad 2025).

2.3.4 Holma-Kroksbäck

Bild 6. Karta över Kroksbäck.

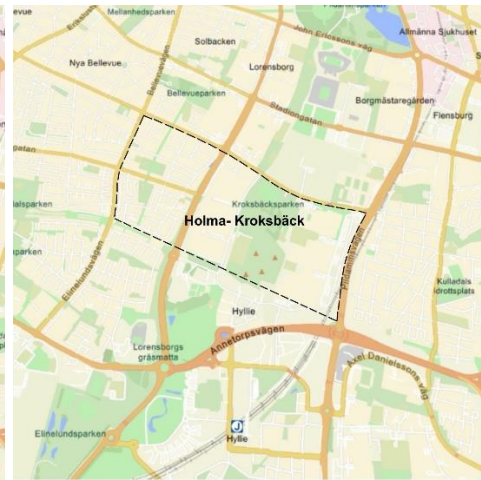

Bild 7. Karta över Holma-Kroksbäck.

Kroksbäck ligger angränsande till Holma i sydvästra delen av Malmö, bild 6. Kroksbäck är ett bostadsområde som likt Holma uppfördes under miljonprogrammet. Det finns ca. 1300 lägenheter där två tredjedelar är hyresrätter ägda av MKB och en tredjedel är bostadsrätter (Bebyggelseregistret 2016).

Ett planprogram för Holma- Kroksbäck, bild 7, godkändes sent 2016, där planen är att sammanfläta Holma med Kroksbäck för att bilda ett större bostadsområde. Planprogrammet är byggt på arbete av Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö, där målet är att den fysiska planeringen blir drivkraften för social förändring. Den sociala förändringen är en central del

i utvecklingen av förslaget. Planprogrammet inkluderar att bygga ungefär 1600 nya bostäder i Holma samt 600 i Kroksbäck. Bostäderna ska komplettera redan befintliga byggnader där det ska finnas olika lägenhetsstorlekar och upplåtelseformer för att attrahera en större variation av människor. Där finns förslag på skolor, förskolor, fritidsanläggningar, kontor och butiker (Malmö stad 2016).

Planens fokus för utemiljöer är att utveckla halvoffentliga utrymmen till gemensamma utrymmen med möjlighet för aktiviteter efter de boendes önskemål. Invånarna har uttryckt att de uppskattar att området både är barnvänligt och grönt. Det planeras både gröna tak och gröna fasader. Det läggs stor vikt av att kunna särskilja offentliga och privata utrymmen för att skapa en starkare identitet, känsla av hem och en social kontext. Även bevaringen av de redan existerande områdenas enhetlighet, byggnadsskala och grönska är punkter som lyfts i planprogrammet. Invånarnas önskan för utvecklingen var ökad trygghet, möjligheter till odling, mer aktiviteter såsom en klättervägg på något av höghusen, i anslutning till grönområden och att man ska värna om grönskan (Malmö stad 2016).

Det planprogrammet vill åstadkomma är att kombinera befintliga kvaliteter med moderna inslag. Ge tydligare gränser mellan privata och offentliga utrymmen, vilket ska åstadkommas med privata förträdgårdar för att öka trygghet och hemkänsla. Bottenvåningarna ska ha fönster och entréer mot gatan för ökad uppsikt och trygghetskänsla. En av de föreslagna åtgärderna är att utveckla Holmastigen med torg och nya små parker, de befintliga och nya byggnaderna som finns i anslutning till Holmastigen ska integreras med fler entréer och uteplatser. Ett förslag är en 4H-gård på en gemensam plats i parken där barnen i området kan ha djur såsom kaniner. Kring Holmaskolan föreslås ett "Barncampus", där skolor, förskolor och

samhällsfunktioner som Hyllie Folkets Hus integreras för att verka som ett centrum för aktiviteter för både små och stora (Malmö stad 2016).

Det har framkommit synpunkter under samråd med de boende angående potentiella öknings i brottslighet som följd av tätheten och tillgängligheten som sammanflätningen av Holma och Kroksbäck bidrar till, detta kommer att kräva fortsatta dialoger och studier tillsammans med närboende inför den kommande detaljplaneringen. Stadsplaneringen ska ses som en drivande kraft för sociala förändringar med målet att "läka samman" en segregerad stad. Som ett resultat ska detta även påverka de ekonomiska, miljömässiga, kulturella och sociala faktorerna, samt hälsa. Planen lägger stor betoning på att bevara lugnet samt den befintliga gröna karaktären och enhetligheten. Att grönskan och naturen har positiva effekter på Holmas invånares sociala hållbarhet och välmående lyfts fram i detta planprogram. Ett av förslagen för att främja grönskan är ett världsarboretum, där träd som härstammar från alla delar av världen, precis som de boende gör ska planteras. Detta projekt ska genomföras med hjälp av de boende och med lokala föreningar (Malmö stad 2016).

Planprogrammet syftar sammanfattningsvis till att bruka den fysiska planeringen, med ett ledande fokus på att bevara, utveckla och välplanerat använda grönskan och naturen för att uppnå en mer socialt hållbar stad. Detta utförs genom att framhäva olika miljöaspekter, bidra till de boendes välmående och hälsa, ge en ökad trygghet och bemöta de boendes värderingar och önskemål kring området (Malmö stad 2016).

2.3.5 Problemområden

Polisen har utformat en lista som uppdateras vartannat år som indikerar olika problemområden runt om i Sverige. Det finns tre underkategorier

som är utsatta områden, riskområden och särskilt utsatta områden, där Holma ligger under kategorin riskområden. Ett utsatt område är enligt SVT nyheter "Ett område med låg socioekonomisk status. Kriminella har en inverkan på lokalsamhället. Här sker till exempel offentliga våldshandlingar, öppen narkotikahandel och människor visar ett öppet missnöje mot samhället." Ett riskområde i sin tur definieras enligt SVT nyheter som "Ett område som uppfyller kriterierna för ett utsatt område och där situationen riskerar att förvärras." (SVT Nyheter 2023).

Holma har under flera år varit i ett utsatt läge med många sociala och ekonomiska problem. Området har därmed varit bidragsberoende och det har förekommit en hög nivå av kriminalitet och vandalism. (Martinson, Cars & Normann 2002 s.23) nämner att MKB's fastighetsdirektör Göran Larsson berättat att i genomsnitt två fönster togs sönder varje dag. Detta stärks även i områdesprogrammet där polisens närvaro i området anses varit bristande (Malmö stad 2011 s.21).

Detta medföljde mer eller mindre saknaden av underhåll för Holmas utemiljöer (Martinson, Cars & Normann 2002 s.19).

Som Martinson, Cars & Normann (2002 s.23) nämner hade Holma en högre andel än det totala genomsnittet av unga, hushåll med utländsk bakgrund och ensamstående mammor som påverkats av den ekonomiska regressionen under 90-talet. Holma karaktäriserades därmed av en otrygg känsla till följd av det dåliga skicket som området var i.

I miljonprogrammets bostadsområde finns ett osagt synsätt, att det får ses som ett utsatt område av samhället. Detta syns ofta i serier och kriminalare där miljonprogrammet blir en symbolmiljö för olika brott som kommer

från social misär. Samtidigt är många områden som byggts under miljonprogrammet stabila och välmående, men den bilden visas mer sällan (Vidén et al. 2012).

Tabell 2. Statistik från (SCB 2023) och (Malmö Stad 2025) där Malmö Kommun jämförs med Region Holma sammansatt av författarna.

	Malmö Kommun	Holma
Andelen personer med låg ekonomisk standard	21%	46,2%
Andelen med ekonomiskt bistånd minst 10 mån och/eller långtidsarbetslösa	4%	15,3%
Folkmängd (2013)	312 994	2 957
Inflyttningar (2013)	26 178	340
Utflyttningar (2013)	26 178	438
Genomsnittlig förvärvsinkomst 20-64 år	329 000kr	248 000kr

3 Resultat

3.1 Platsanalys

Vår platsanalys är baserad på observationer som fotograferats i Holma, bild 8. Översikt för var de olika fotona är tagna visas på bild 9.

Bild 8. Karta över Malmö, där Holma är inrutat.

Bild 9. Karta över positionerna där fotona togs. Fotona är tagna av författarna
(P, parkering).

3.1.1 Grönområden

Platsbesöket i Holma gav en tydlig bild av hur området ser ut idag och hur Holma relaterar till de biofiliska principer som behandlas i studien. Det man först la märke till var närvaron av grönska, både längs gator och mellan byggnaderna men även i omgivande parkstråk. Parken som ligger mellan Holma och Kroksbäck hade öppna grönytor, träd och gångvägar vilket speglar biofilisk design. Platsbesöket ägde rum under april månad, vilket betyder att bilderna är tagna i början av utomhussäsongen. På foto 1, 2 och 3 kan man se att gångstråken i Holma är omringade av grönska, det finns gräs och träd runt byggnaderna och vägarna. På foto 4 kan man se kullar som finns i Kroksbäcksparken som syns när man befinner sig i Holma.

Foto 1. Trevåningshus i tegel.

Foto 2. Gångstråk med upphöjd blomsterrabatt.

Foto 3. Gångstråk mellan byggnaderna.

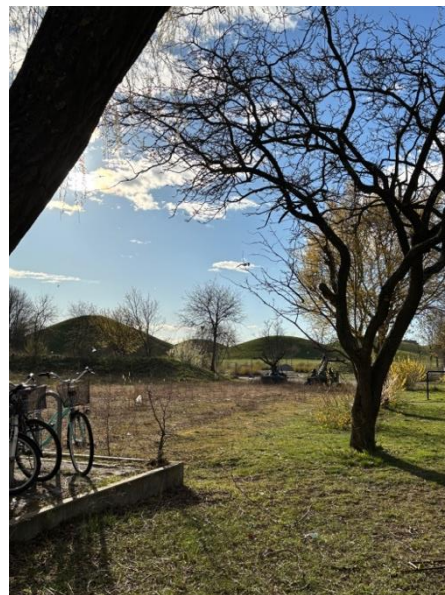

Foto 4. Kullar i Kroksbäcksparken.

3.1.2 Målningar

Det syntes också en del detaljer i området såsom muralmålningar, foto 5, en terrass, i trappuppgångar och på en husfasad. På foto 6 kan man se målningar vid en uteplats på en förskola. Mellan bostäderna fanns lekplatser och gångvägar, vilket ger intrycket av en barnvänlig och grön närmiljö, detta kan man se på foto 7. Den kända väggmålningen ”Troll” som är gjord av Smug One hade övermålots, däremot fanns målningen på Snödroppsgatan vid Holma torg ”Last embrace before departure” av D*Face kvar, den föreställer två personer som håller om varandra, vilket finns på foto 8.

Foto 5. Muralmålning gjord av förskolebarn.

Foto 6. Trevåningshus med en förskola på bottenplan.

Foto 7. Lekplats mellan trevåningshus.

Foto 8. Målningen "Last embrace before departure".

3.1.3 Byggnaderna

Besöket visade att området präglas av tidstypiska byggnader och struktur från miljonprogrammet.

Det finns lamellhus med tre och åtta våningar, vilka var ordnade kring öppna gårdsrum och gångstråk.

Fotodokumentationen har främst fokuserats på områdets åttavåningshus då dessa bedömts vara representativa för områdets bebyggelse och relevanta för studiens analys. Byggnadernas putsade betongfasader dokumenteras i bild 9 till 12 där även senare förändringar i byggnadernas uttryck kan identifieras. I bild 11 och 12 synliggörs de nyare entréerna som tillkommit i samband med modernisering av byggnaderna. Vidare visas exempel på franska balkonger i bild 10 medan inglasade balkonger framgår i bild 9, 11 och 12. För att jämföra olika fasadmaterial dokumenteras även tegelfasader i bild 6 och 7.

Foto 9. Åttavåningshus i putsad betong i grått och inglasade balkonger.

Foto 10. Åttavåningshus i putsad betong i olika kulörer och franska balkonger.

Foto 11. Åttavåningshus i putsad betong i ljusgrå och inglasade balkonger.

Foto 12. Åttavåningshus i putsad betong i gul och inglasade balkonger.

3.1.4 Brister

Brister fanns också, stadsodlingen som ligger i utkanten av Holma, bild 10, området där stadsodlingen är placerad är blåmarkerad. Stadsodlingen uppvisade tydliga tecken på dåligt underhåll. Där fanns en fallfärdig stuga som syns på foto 13, marken var vildvuxen och nedskräpad vilket syns på foto 13 och 14. Det märktes att området var inaktivt.

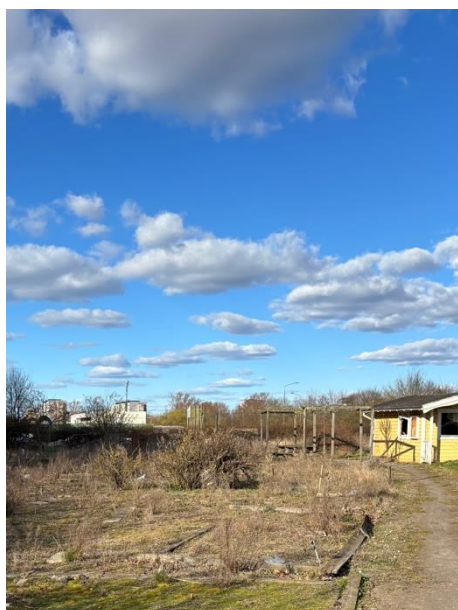

Foto 13. Stadsodling och en stuga.

Foto 14. Stadsodling.

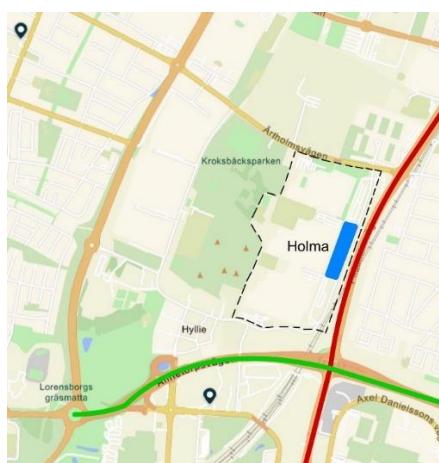

Bild 10. Karta över stadsodlingens placering.

3.2 Resultat från intervjuer med nyckelpersoner

Efter platsbesöket fick vi kontakt med två intressenter som är verksamma inom institutioner i Holma. Då fick vi reda på att idrottsområdet och fotbollsplanerna hade rustats upp och byggts om och att det i Kroksbäck finns en områdesateljé som de olika förskolorna kan besöka. Det berättades att de äldre målningarna i området var gjorda utifrån de boendes önskemål av en målare som bodde i området. Målarens bilder finns kvar på till exempel en förskola i entrén, där det finns en målning på en fruktkorg. Denna målare har utsmyckat olika delar av Holma. Det fanns även kvar målningar på en av förskolornas terrasser och i trappuppgångar. Han hade även målat en mur vid en lekplats. Här hade färgen slitits bort och den behövde målas om. Det kom att bli ett konstprojekt med förskolebarn. Murmålningen ligger bredvid Holmaskolan, där dem fick i uppdrag att tolka sitt Malmö. Vissa av de boende hade en annan vision än barnen när det gällde motivet, men när det var klart togs det väl emot av de boende under ”vernissagen”.

En av intervjupersonerna skrev ”Jag tycker det är fantastisk natur i detta område. Det känns värdefullt att de satsar på miljön. Det finns stora gräsområden, de stora kullarna, roliga lekplatser och bra cykelvägar där det inte kör bilar.”. Det sågs positivt på att Holma och Kroksbäck skulle slås ihop och vad det kunde leda till, större samanhållning men även fler förutsättningar till kultur och evenemang.

Enligt MKB är självförvaltningen fortfarande aktiv i Holma och rullar på året om, inomhusmiljön förvaltas året om och utomhusmiljön är aktiv under säsong. Odlingsplatsen ”Krattan” som var i dåligt skick är inte aktiv eftersom det ska förtätas på de ytorna, det förklarar situationen.

3.3 Analys av Biofilisk design

Detta är en analys huruvida det existerande Holma och planen för framtida Holma-Kroksbäck uppfyller de olika elementen i Biofilisk design med hjälp av Tabell 1 som är tagen från Biophilic Design- The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life. Där grön färg betyder att kravet är helt uppfyllt och orange delvis uppfyllt.

3.3.1 Holma idag

Tabell 3. Bedömning av graden av biofilisk design i Holma utarbetad av författarna baserat på Tabell 1. Grön färg indikerar helt uppfyllt och orange delvis uppfyllt.

Miljöegenskaper	Naturliga figurer och former	Naturliga mönster och processer
- Färg - Vatten - Luft - Solljus - Växter - Djur - Naturliga material - Utsikter och vyer - Gröna fasader - Geologi och landskap - Habitat och ekosystem - Eld	- Botaniska motiv - Träd och kolumnärt stöd - Djurmotiv (främst ryggradsdjur). - Snäckor och spiraler. - Ägg, ovala- och tubformer - Bågvalv, valv och kupoler - Former som motstår raka linjer och räta vinklar. - Simulering av naturliga egenskaper. - Biomorfi - Geomorfologi - Biomimik	- Sensorisk variation - Informationsrikedom - Ålder, förändring och tidens patina. - Tillväxt och utblomning - Central fokuspunkt - Mönstrade helheter - Avgränsade rum - Övergångsrum - Länkade serier och kedjor - Integration av delar till helhet - Komplementära kontraster - Dynamisk balans och spänning. - Fraktaler - Hierarkiskt organiserade förhållanden och skalor.
Ljus och rum	Platsbaserade relationer	Utvecklade människa-natur relationer
- Naturligt ljus - Filtrerat och diffust ljus - Ljus och skugga - Reflekterat ljus - Ljus pool - Varmt ljus - Ljus som figurer och former - Rymd - Rumslig varietet - Rum som figurer och former - Rymlig harmoni - Inomhus-utomhus utrymmen	- Geografisk koppling till plats - Historisk koppling till plats - Ekologisk koppling till plats - Kulturell koppling till plats - Inhemska material - Landskapsorientering - Landskapsdrag som definierar byggnadsform - Landskapsekologi - Integrering av kultur och ekologi - Platsens anda - Undvikning av platslöshet	- Utsikt och tillflykt - Ordning och komplexitet - Nyfikenhet och lockelse - Förändring och metamorfos - Trygghet och skydd - Behärskning och kontroll - Tillgivenhet och anknytning - Attraktion och skönhet - Utforskning och upptäckt - Information och kognition - Rädsla och förundran - Vördnad och andlighet

Idag finns det inslag av Biofilisk design i alla de olika elementen. Det finns 16 komponenter som är helt uppfyllda och 4 som är delvis uppfyllda av totalt 72 komponenter. Med både helt och delvis uppfyllda blir det 28% som är uppfyllt. Se tabell 3. för översikt.

3.3.2 Holma-Kroksbäck

Tabell 4. Analys av biofilisk design i Holma-Kroksbäck, grundat på planprogrammet från 2016, om förslagen genomförs, sammanställd av författarna. . Grön färg indikerar helt uppfyllt och orange delvis uppfyllt.

Miljöegenskaper	Naturliga figurer och former	Naturliga mönster och processer
- Färg - Vatten - Luft - Solljus - Växter - Djur - Naturliga material - Utsikter och vyer - Gröna fasader - Geologi och landskap - Habitat och ekosystem - Eld	- Botaniska motiv - Träd och kolumnärt stöd - Djurmotiv (främst ryggradsdjur). - Snäckor och spiraler. - Ägg, ovala- och tubformer - Bågvalv, valv och kupoler - Former som motstår raka linjer och räta vinklar. - Simulering av naturliga egenskaper. - Biomorfi - Geomorfologi - Biomimik	- Sensorisk variation - Informationsrikedom - Ålder, förändring och tidens patina. - Tillväxt och utblomning - Central fokuspunkt - Mönstrade helheter - Avgränsade rum - Övergångsrum - Länkade serier och kedjor - Integration av delar till helhet - Komplementära kontraster - Dynamisk balans och spänning. - Fraktaler - Hierarkiskt organiserade förhållanden och skalor.
Ljus och rum	Platsbaserade relationer	Utvecklade människa-natur relationer
- Naturligt ljus - Filtrerat och diffust ljus - Ljus och skugga - Reflekterat ljus - Ljus pool - Varmt ljus - Ljus som figurer och former - Rymd - Rumslig varietet - Rum som figurer och former - Rymlig harmoni - Inomhus-utomhus utrymmen	- Geografisk koppling till plats - Historisk koppling till plats - Ekologisk koppling till plats - Kulturell koppling till plats - Inhemska material - Landskapsorientering - Landskapsdrag som definierar byggnadsform - Landskapsekologi - Integrering av kultur och ekologi - Platsens anda - Undvikning av platslöshet	- Utsikt och tillflykt - Ordning och komplexitet - Nyfikenhet och lockelse - Förändring och metamorfos - Trygghet och skydd - Behärskning och kontroll - Tillgivenhet och anknytning - Attraktion och skönhet - Utforskning och upptäckt - Information och kognition - Rädsla och förundran - Vördnad och andlighet

I planprogrammet för Holma-Kroksbäck kan det finnas 33 komponenter som är helt uppfyllda och 1 som är delvis uppfyllt av 72. Med både helt och delvis uppfyllt blir det 47% uppfyllt. Se tabell 4.

4 Diskussion och slutsats

Termen biofilisk design och vad den betyder förklaras tydligt i litteraturstudien, men vad krävs för att det ska kunna kallas biofilisk design beskrivs inte. Vi valde att anta att flera delar av ett eller flera element skulle vara uppfyllda för att det skulle kallas biofilisk design. Det är inte troligt att någon plats kan uppnå 100% i tabell 4, men det är ett bra verktyg för att för att kunna få en översikts bedömning och inte ett facit. Därför blev vårt resultat att biofilisk design delvis uppnås.

Ofta diskuteras frågan om miljonprogrammet ska utvecklas eller avvecklas, men i Holma har dock en annan riktning tagits med den planerade utvecklingen av området genom projektet Holma-Kroksbäck. Detta beror på att Malmö inte tillhör de "Krympande städerna" i Sverige utan är en av kommunerna befolkningen flyttar till. Eftersom det finns en trend av att miljonprogramsbyggnaderna är de första som överges när folk flyttar från kommuner runt om i Sverige, att dess status och kvalitet i samhället tycks anses som sämre, kan detta vara en av anledningarna till att Holmas befolkning mestadels består av unga människor under 25 år. Även om Malmö i sin helhet är en växande stad så blir det svårare för kommunen att underhålla infrastrukturen om bostäder står tomma. En strategi skulle kunna vara att satsa på den biofiliska designen i Holma och andra områden för att motverka detta.

I planprogrammet om Holma-Kroksbäck står det att Malmö Stad ska kombinera befintliga kvalitéer med moderna inslag. Detta kan tolkas som att kommunen ser ett värde i att bevara delar av miljonprogrammets befintliga struktur och identitet snarare än att helt ersätta den. Denna strategi indikerar möjligtvis att området betraktas som kulturhistoriskt

betydelsefullt, men det kan också vara kopplat till ekonomiska överväganden där bevarande och ombyggnation bedöms mer resurseffektivt än rivning och nyproduktion. Anledningen är irrelevant, då miljonprogrammet borde ses som ett kulturarv. Eftersom miljonprogrammet är en viktig del av Sveriges historia, det visar förståelse för Sveriges samhällsutveckling som präglade efterkrigstiden. Bostadssatsningen uppfördes som ett svar på bostadsbristen och reflekterar dåtidens politiska ambitioner om välfärd, jämlikhet och förbättrade levnadsvillkor. Samtidigt ger miljonprogramsområden en förståelse för hur bostads och stadsplaneringsideal har förändrats över tid, från uppförandet under 1960- och 70 talet, fram till dagens diskussioner om renovering, bevarande och social hållbarhet. Detta borde gälla för bostadsområden såsom Holma som fortfarande är tätbebyggd, men även för skolor, kommunhus och kyrkor runt om i landet.

Holma byggdes då större bostadsprojekt kunde finansieras med statliga subventioner. Sedan Holma byggdes har området genomgått stora förändringar. Holma har fått ett rikare föreningsliv med olika sociala initiativ samtidigt som det fortfarande finns vissa utmaningar gällande otrygghet och en socioekonomisk utsatthet. Områdets starkaste tillgångar är de gröna ytorna och gårdarna, dock riskerar de att förlora sitt värde om de inte underhålls och görs aktiva kontinuerligt.

Byggnaderna i Holma var inte utformade med åtanke på biofilisk design vilket syns tydligt i den monotona, gråa och storskalig arkitekturen, men de har ändå inslag från olika biofiliska element. Vårt resultat visade att 28% av de biofiliska elementen var uppfyllda, vilket kan tolkas som ett helt okej resultat. Elementet som hade mycket uppfyllt var miljöegenskaper, vilket

visar det som ofta beskrivs om Holma, att det lagts energi och resurser på grönområdena i området.

Malmö Stads nya plan att förena Holma och Kroksbäck är ett steg som är viktigt för områdets fortsatta utveckling. Planen framhäver även behovet av att få ett starkare samband mellan stadsdelarna genom de förbättrade cykel- och gångstråken, ökad trygghet och de upprustade utemiljöerna. Vi ser att Malmö Stad vill lyfta vikten av att utveckla naturstråk (gröna korridorer) vilket blir ett sammanbindande element i stadsstrukturen. Dessa gröna stråk bidrar inte endast till den ekologiska hållbarheten utan fungerar även som sociala mötesplatser som i sin tur minskar gränserna mellan områdena och ökar tryggheten.

Planprogrammet innebär samtidigt stora investeringar vilket ger ökade omkostnader. Satsningen på områdena får inte endast ses som en försköning utan även som långsiktiga sociala investeringar. En av problematiken som Malmö Stad står framför är den om att risken med renoveringar och ombyggnationer kan leda till ökade hyror vilket kan påverka dagens boende. Planprogrammet har möjligheten att bli ett exempel på hur miljonprogrammets område kan utvecklas och bli levande och hållbara stadsdelar utan att förlora sin identitet.

Vi har antagit att alla förslag i planprogrammet för Holma-Kroksbäck har gått igenom i resultatet om de biofiliska delarna. Om alla förslag går igenom fås resultatet 47% i tabellen. Hur mycket som går igenom och faktiskt blir av är fortfarande ovisst.

I andra miljonprogramsområden som behöver upprustning är ett av målen att göra områdena mer attraktiva och få människor att känna koppling till platsen. På grund av att Holma har självförvaltning och har haft det länge,

som har lett till att Holma har målningar i trapphus, förskolor och på fasader kan det vara en av anledningarna till att befolkningen trivs i Holma och redan känner koppling till platsen. Barnen på förskolan som var med och målade en av väggarna kände sig stolta över sin prestation, vilket gör att de och deras familjer också känner en större koppling till platsen.

Trygghet är även starkt kopplat till platsidentitet och ansvarstagande. I Holma är självförvaltningen ett bra exempel på hur de boende får ett gemensamt ansvar för skötsel av sin miljö vilket i sin tur skapar en känsla av delaktighet. Människor tenderar att vårda sin närmiljö bättre när de känner ägarskap av denna, detta kan därför bidra till en tryggare atmosfär och minska vandalism. Däremot kan bristande underhåll som i fallet av stadsodlingen som inte är använd för tillfället ge en motsatt effekt. En plats som upplevs vara övergiven riskerar att i stället bli otrygg då den signalerar frånvaron av social kontroll.

Slutsatsen är att självförvaltning kan bidra till biofilisk design, då biofilisk design är ett verktyg som främjar människors mående och omgivning, vilket befolkningen i Holma har gjort när de har haft självförvaltning.

4.1 Vidare studier

De personer som vi intervjuade och pratade med jobbade i Holma men var inte själva bosatta i området, detta kan göra att deras synsätt inte är samma som de boendes. De arbetade inom institutioner i Holma och hade därför bara delvis insyn på hur det är att bo i området. Eftersom de vistas mestadels på platsen dagtid och inte nattetid. Hade studien vidareutvecklats hade det behövts intervjuats fler personer som vistades i Holma. Det hade även varit intressant med någon som bott i Holma över en längre tid för att få större förståelse över hur självförvaltningen påverkat Holma.

Om studien varit mer omfattande hade det varit intressant att jämföra Holma med ett annat miljonprogramsprojekt för att få en tydligare bild ifall det är fler Biofiliska element i Holma och om självförvaltningen bidragit till detta.

Referenser

- Bebyggelseregistrert (BeBR). (2016) *Bebyggelseregistrert*.
Riksantikvarieämbetet. Hämtad 27 maj 2026 från:
<https://bebyggelseregistrert.raa.se/bbr2/miljo/visaHelaBeskrivningen.raa?miljoId=21200000000266>
- Bebyggelseregistrert (BeBR). (2025) *Bebyggelseregistrert*.
Riksantikvarieämbetet. Hämtad 15 mars 2025 från:
<https://bebyggelseregistrert.raa.se>
- Castell (2006 s.3).
- Coley, R.L., Kuo, F.E. & Sullivan, W.C. (1997) ‘Where Does Community Grow? The Social Context Created by Nature in Urban Public Housing’, *Environment and Behavior*, 29(4), s. 468–494.
- Grander, M. (2018) *Segregation som politiskt problem*. Tillgänglig på:
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1530136/FULLTEXT01.pdf> (åtkomst 15 mars 2025), s. 128–133.
- Hall, T., & Vidén, S. (2005). *The Million Homes Programme: A review of the great Swedish planning project. Planning Perspectives*
- Horgby, B. & Lindström, D. (2002) ‘Begreppet kulturarv – Något för historievetenskapen?’, *Historisk tidskrift – Debatt*. Svenska historiska föreningen, Stockholm.
- Isof – Institutet för språk och folkminnen (2020) *Lämna förslag till levande kulturarv*. Tillgänglig på:

<https://www.isof.se/utforska/vagledning/lamna-forslag-till-levande-kulturarv> (åtkomst 15 mars 2025).

Jergeby, U. (1994) *Gröna fakta – boendemedverkan*. Movium/SLU.

Joye, Y. (2011) *The Journal of Aesthetic Education*, 45(2), 17–35.
(Summer 2011), pp. 17-35, University of Illinois Press.

Kellert, S.R., Heerwagen, J. & Mador, M. (2008) *Biophilic Design*. John Wiley & Sons.

Kignell, J. & Lager, S. (2006) *Karlslund – en på miljonen! Att planera för framtiden i ett miljonprogramsområde*. Lund: Blekinge Tekniska Högskola / KFS AB.

Lindheim & Syme. (1983): Ulrich (1998). View from a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224(4647).

Malmö stad (2011) *Områdesprogrammet Holma–Kroksbäck*. Malmö stad.

Malmö stad (2016) *Planprogram för Holma och Kroksbäck i Hyllie i Malmö*. Tillgänglig på:
<https://malmo.se/download/18.45c7aab61662eba4dac12204/1540287555967/Planprogram.pdf> (åtkomst 15 mars 2025).

Malmö Stad (2022) *Samrådshandling – Planbeskrivning: Detaljplan för fastigheten Häcksaxen 2 m.fl. i Holma i Malmö*.

Malmö Stad (2025) *Befolkningsprognos för Malmö 2025–2035*.

Malmö Stad (2025) *Statistik för Malmös områden – Statistikunderlag för Malmö*.

Martinson, Cars & Normann (2002) *NEHOM, National Report of Sweden*

- Mitchell, R. & Popham, F. (2008) *Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. The Lancet.*
- MKB Fastighet AB (2021) *Självförvaltare i Holma*. Nola Industrier AB (2025) *Holma Torg*.
- Nordiska Museet (2023) *Årsredovisning Stiftelsen Nordiska Museet 2022*.
- Otmani, M. (2016) 'One Central Park – Sydneys stolthet', *Hållbart Byggande*. Tillgänglig på: <https://hallbartbyggande.com/one-central-park-sydneys-stolthet/> (åtkomst 15 mars 2025).
- Pilkey, O.H., Longo, N.J., Neal, W.J., Rangel-Buitrago, N.G., Pilkey, K.C. & Hayes, H.L. (2022) *Vanishing Sands*. Duke University Press.
- Riksantikvarieämbetet (2017) *Definition av kulturarv och kulturmiljö*. SCB (2023) *Regionala indelningar – REGSO*.
- SVT Nyheter (2023) *Här är polisens nya lista med utsatta områden*.
- Ulrich, R.S. (1984) View from a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224(4647).
- UNESCO (2023) *Immateriellt kulturarv*.
- Vidén, S., Björk, C. & Ryding, O. et al. (2012) *Miljonprogrammet: utveckla eller avveckla?* Forskningsrådet Formas.
- Åstrand, J. (2026) *Handledare vid Lunds Universitet. Personlig kommunikation*

Bilagor

<https://malmo.se/Stadsutveckling/Stadsutvecklingsomraden/Holma.html>